

VIRGINIA BERRIDGE – EDWARD GIFFITH

*Az ópium és a nép: ópiumfogyasztás
a XIX. századi Angliában*

BEVEZETÉS

Hogyan kezdtek problémaként tekinteni egy olyan drogra, mint az ópium, amelyet a XIX. század eleji Angliában szabadon árusítottak, és annak – mai kifejezéssel élve egyaránt „nem orvosi” és „orvosi” okokból történő – alkalmazásának széles körű elterjedésére? Az 1850-es években az ópiumot bármely fűszeresnél vagy drogériában meg lehetett vásárolni; a század végére az ópiumtermékeket és származékaikat, valamint az ópiumalapú szabadalmazott gyógyszereket már kizárólag a gyógyszerészek árusították. Míg a század kezdetén a rendszeres ópiumfogyasztókat, az „ópiumevőket” elfogadták, és ritkán kerültek orvosi felügyelet alá, a század végén már „betegnek”, „kórosnak” vagy deviánsnak, szakértő kezelésre szoruló egyéneknek minősítették őket. Mindenekelőtt a fókusz elmozdulásának e szélesebb körű kérdései igényelnek magyarázatot, a drog egészen újfajta szemléletének kialakulása kíván elemzést.

A drogokban rejlő veszélyes tulajdonságok, a használatukkal együtt járó kicsepontosság szabad árusításuk idején világos magyarázattal szolgálhatnának. Valóban, az ilyen drogközpontú magyarázatokat gyakran elfogadhatónak találták. Az ópiumfogyasztás korlátozását nem tartották sokkal többre közegészségügyi problémánál. [...] A droghasználatot azonban társadalmi kontextusának viszonylatában is meg kell vizsgálni, vagyis a fogyasztás és szabályozás egyéni és drogközpontú magyarázatait le kell váltani olyanokkal, melyek a társadalmi-kulturális körülmények egészét tekintetbe veszik. [...] A narkotikumok ugyanis bűnbakként szolgáltak a társadalmon belüli általánosabb feszültségekre. A drog nyílt árusítása valóban okozott problémákat. A hamisítás, a rengeteg túladagolás és az ópium okozta halálesetek voltak ezek közül a legegységesebbek. Ugyanakkor még ezek a kérdések is szorosan kapcsolódtak az ópiumfogyasztók társadalmi helyzetéhez. Az ópiummérgezés okozta halálesetek nagy száma az öngyógyítás bevett, népi hagyományának, valamint a folyamatosan hozzáférhető orvosi ellátás hiányának az eredménye volt. Az ópium mindennapi orvosságként történő széles körű hozzáférhetősége és használata is újraértelmezésre szorul; a gyerekek „kábitószerzésére” és mérgezésére történő összpontosítás ugyanis nem járt sikerrel.

Az ópium „problémájára” a XIX. század különböző szakaszaiban úgy tekintettek, mint ami kizárólag az alsóbb néprétegek sajátja. A munkásosztályon belüli ópiumfogyasztást sokkal nagyobb eséllyel tekintették problematikusnak, mint a drog fogyasztását bármely más társadalmi osztályban. A meggyőződés, hogy az ópiumot a munkásosztály „stimuláns”-ként használja, segített igazolni a drogra

vonatkozó első korlátozást az 1868-as Gyógyszertári Törvényben [*Pharmacy Act*]. [...] A rakpartokon élő, alsóosztálybeli kínaiak körében egyre terjedő ópiumfogyasztástól való félelem tovább fokozta a korlátozást. A kérdés, hogy ki használta a drogot, ugyanis központi jelentőséggel bírt, és az alsóosztályokban megjelenő deviancia feletti kontroll kétségtelenül fontos volt. Ebben az értelemben az ópiumfogyasztás problémája a viktoriánus társadalom osztályrendszerének volt az eredménye, a probléma maga pedig a társadalmi kontroll egyik eszköze lett. A XIX. század bizonyos szakaszaiban a jogi szabályozás megalkotásának célja tehát az alsó néprétegek ópiumfogyasztásának ellenőrzése volt.

Az ópium megváltozott felfogása és alkalmazása jól mutatja, hogy az orvosi, valamint a gyógyszerészeti szakmák hogyan vonták uralmuk alá az ópiumfogyasztást. Az orvosi szakma éppen ekkoriban legitimizálta saját státuszát és autoritását; az ópiumot pedig időközben problémaként nevezték meg. Gyakorlati értelemben ezt úgy érték el, hogy a hozzáférhetőségét és a használatát is szakmai ellenőrzés alá vonták [...]. Az 1868-as törvény korlátozásai – a szabadalmazott orvosságok árusításának „szakmai kérésére tétele”, a receptek visszatartása – megalapoztak egy szakmai elitet. A szabályozások azt szimbolizálták, hogyan váltotta fel az ópiumfogyasztás új szemlélete korábbi, a populáris kultúrában betöltött helyét. Figyelemre méltó az is, ahogyan a szakma, miközben segített az ópiumfogyasztásból problémát kovácsolni, oda összpontosította a figyelmét, ahol arra objektív értelemben a legkevésbé volt szükség. Amint a „stimulálást” [magyarul: politikai értelemben vett „izgatást”] illető rémület elmúlt, a munkásosztálybeli használatról nagyrészt meg is feledkeztek. Helyette az orvosok a bőr alá fecskendezett morfium kérdésére összpontosítottak, s az ezzel élők helyzetét az orvosi szakma sürgető, általános problémává nagyította.

Az ópium „problémájának” orvosi dimenziója több volt pusztán szakmai stratégiánál. Veszélyes, ha a narkotikumokkal kapcsolatban a szakmaiság témáját hangsúlyozzák, ilyenkor ugyanis az orvosokra úgy kezdenek tekinteni, mint egy autonóm testületre, akik elszigetelt módon dolgozzák ki az ópiummal kapcsolatos stratégiát. A valóságban azonban az orvosi szakma csupán tükrözte és közvetítette a társadalom szerkezetét, amelynek a terméke volt. Az orvosi fogalmak és attitűdök látszólagos objektivitása elfedi a valós társadalmi viszonyokat. Ez a legvilágosabban a narkotikumfogyasztás új ideológiai értelmezésében tűnt ki, amelyet a század utolsó negyedében kezdtek megalapozni. Amit Michel Foucault „a társadalom szigorú, militáris, dogmatikus medikalizálása”-nak¹ nevezett, az a XIX. században a betegségelméletek [*theories of disease*] megalapozásában találta meg kifejeződését. A homoszexualitást, az őrületet, sőt még a szegénységet és a bűnt is biológiai értelemben meghatározott módon minősítették újra. Az „addikció”, a „részegesség” vagy a „morfinizmus” XIX. századi fogalmai e folyamat részei voltak. Ezek hozták létre a korábban alig alkalmazott megkülönböztetést

¹ *The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception*, 32.

a „legitim” orvosi használat, illetve az „illegitim” nem-orvosi használat között. Egy látszólag objektív rendszert alkottak meg, amelynek alapjai valójában a társadalmi viszonyokban rejlettek. Az addikció „betegségmodellje” az orvosi szakma társadalmon belüli státuszának megalapozásán keresztül jött létre. A középosztály egy csoportja fogalmazta meg, és az így megjelenített modell kifejezetten az azonos társadalmi státuszú függők jellegzetességeire volt hangolva. A betegség elméletében az alsóosztálybeli függőket egyre inkább elhanyagolták. A tisztességes függők, akikre a leggyakrabban alkalmazták az elméleteket, ugyanakkor ritkán kérdőjelezték meg az orvosi beavatkozás szükségességét. [...]

Ez sosem volt egységes folyamat. Sok orvos, különösen a házi orvosok (az addikció specialisták növekvő számával ellentétben) kétségbe vonták a kezelés és a beavatkozás szükségességét, még ha el is fogadták a betegség fogalmi kereteit. Ennek ellenére, bár a társadalom alsóbb szintjein az ópiumfogyasztást és az öngyógyszerezést még a század végén is elfogadták, és a betegségelméleteket is ritkán alkalmazták a munkásosztálybeli függőre, a megkülönböztető ideológiai elmozdulás már megtörtént. A drogfogyasztás a század végére társadalmi probléma lett. Az ópiumot már ellenőrzés alatt tartották, és bizonyos használóit „deviánsnak” vagy „betegnek” minősítették.

IRODALOM

FOUCAULT, MICHEL: *The Birth of the Clinic. An Archaeology of Medical Perception*. London, Pantheon Books and Tavistock Publications, 1973.

(Berridge, Virginia – Edward Giffith. Introduction. In: *Opium and the People: Opiate Use in Nineteenth-Century England*. New Haven, Yale University Press, 1982, xv–xxx.)

Fordította: Vásári Melinda